

M. Sikora, *Unia Europejska – Rosja. Dylematy mołdawskiej polityki* [w:] J. Knopek (red.) *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Toruń 2009, s. 273-285.

Małgorzata Sikora

(...) *Moim ideałem politycznym jest demokracja.
Chciałbym, żeby każdy człowiek był
szanowany jako jednostka i
żeby nikogo nie wynoszono na piedestał (...)*

Albert Einstein

Unia Europejska – Rosja. Dylematy mołdawskiej polityki

We współczesnym świecie pojęcie słowa *polityka* jest trudne do zdefiniowania, szczególnie w przypadku krajów, w których transformacja przebiega żywiołowo i przyjmuje różne wymiary. Do grupy tychże państw bez wątpienia możemy zaliczyć Republikę Mołdawii, która w oparciu o fasadowe zasady demokratycznego państwa prawa konstruuje komunistyczny monopol władzy. Jest swoistym ewenementem we współczesnej Europie i jedynym państwem na kontynencie, w którym władzę oficjalnie sprawuje partia komunistyczna.

Polityka mołdawska silnie związana jest z ugrupowaniem Władimira Woronina. Współczesne dylematy polityki tego państwa, są stałą homeostazą między Rosją a Unią Europejską, choć jak twierdzi Daniel Rotfeld *zmiana percepcji w polityce nie oznacza wzrostu jej adekwatności*¹. Celem artykułu jest ukazanie słuszności kierunku zmian zachodzących w polityce mołdawskiej, w kontekście transformującego się systemu politycznego. Hipotezą badawczą jest natomiast twierdzenie, że jedyną słuszną drogą dla rozwoju mołdawskiej polityki są poprawne stosunki z Unią Europejską i NATO i uniezależnienie się od Rosji. Z punktu widzenia geopolitycznego Mołdawia jest bardzo ważnym elementem strategicznym dla Rosji (kwestia Naddniestrza). Po przystąpieniu Rumunii do Unii Europejskiej, granica rumuńsko-mołdawska stała się wschodnią granicą Unii. Zmiana kursu politycznego i odwrócenie się od Rosji to główne powody ekonomicznej zapaści kraju i niemocy w uregulowaniu konfliktu naddniestrzańskiego. Należy jednak w tym samym miejscu postawić jeszcze jedną hipotezę, a mianowicie historia i los państwa mołdawskiego, to polityka błędnego koła, która wydaje się nie mieć końca.

Zmiany systemowe w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, odnoszą się do zastąpienia relacji monopartyjnych politycznym pluralizmem. Zrozumienie ich istoty

¹ *Z terroryzmem trzeba walczyć nie tylko bronią*, wywiad z A. D. Rotfeldem, „Rzeczpospolita”, 22–23.06.2002.

bez poznania i analizowania zjawiska komunizmu² i historycznych tradycji rosyjskich³, jest rzeczą niemożliwą, gdyż *żadna tyrania ideologiczna w historii nie była tak absolutna*⁴. Rozwój mołdawskiej polityki warunkują trzy czynniki: integracyjne, globalizacyjne i modernizacyjne. W szczególności te ostatnie sprawiają, iż reformy początku i końca transformacji są tak samo istotne.

Podstawowym ugrupowaniem politycznym w kraju, jest zreformowana partia komunistyczna, która odcina się od wpływów Rosji, opierając swoją politykę na Unii Europejskiej, Stanach Zjednoczonych i państwach Europy Zachodniej. Przyjęcie takiego kursu polityki kraju, uważane jest za jedyną możliwość wyjścia z kryzysu przede wszystkim ekonomicznego i społecznego, gdyż te dwa czynniki w chwili obecnej są w Mołdowie najistotniejsze. Kształtowanie sceny politycznej opartej na pluralizmie i demokracji, to główny kurs polityki wewnętrznej i zagranicznej. Polityka Rosji i zaangażowanie Kremla w konflikt w Naddniestrzu, to podstawowe czynniki destabilizujące procesy transformacyjne w Republice Mołdawii. Sprzeczność polega na tym, że przyjęty kurs polityki prozachodniej, jest główną przyczyną zapaści ekonomicznej kraju, będącej efektem pogorszenia się stosunków z Rosją.

Legitymizacja społeczeństwa dla starej-nowej władzy jest źródłem wielu prerogatyw, które po dzień dzisiejszy mają realny wpływ na mołdawską politykę. Istotnym elementem, który wpłynął na zmiany systemowe w Republice Mołdowy, był okres od 1989 do 1991 roku, który w praktyce społecznej oznaczał upadek doktryny komunizmu i ZSRR. Od tego momentu nastąpiła ekspansja procesów zmian demokratycznych w regionie Europy Wschodniej, w tym również w Mołdowie⁵, która stała się tym samym integralną częścią międzynarodowych projektów globalizacji w XX w.⁶. Tezę tą potwierdza Katarzyna Żukrowska, pisząc, iż *zmiany systemowe przełomu lat 80. i 90. uwarunkowały dalsze procesy transformacyjne*⁷. Proces zmian systemowych dla Republiki Mołdawii, można analizować, zatem podwójnie w kontekście demokratyzacji i globalizacji, których kluczowa rola związana jest z rozszerzeniem prawa do głosowania, zapewnieniem niezależności wyborów, zapewnieniem wolności prasy, wolności słowa i zrzeszania się, rozwojem gospodarczym i społecznym, liberalizacją i decentralizacją władzy⁸. Wszelkie zmiany systemowe, analizowane pod kątem empirycznym przyjmują charakter neoliberalnych opierając się w głównej mierze na rozwoju gospodarki rynkowej i sceny politycznej krajów postsowieckich⁹. Zmiany systemowe, które nastąpiły w Republice Mołdawii powinny być traktowane jako wynik działania następujących

² F. Furet, *Przeszłość pewnego złudzenia*, Wydawnictwo Volumen, Warszawa 1996, s. 213; J. Staniszkis, *Ontologia socjalizmu*, Wydawnictwo In Plus, Warszawa 1989; J. Staniszkis, *Postkomunizm. Próba opisu*, Gdańsk 2001, s. 249.

³ A. Z. Kamiński, *An Institutional Theory of Communist Regimes: Desing, Function and Breakdown*, ICS Press, San Francisco 1991, s. 65.

⁴ D. Chirot, *Modern Tyrans. The Power and Prevalence of Evil in Our Age*, the Free Press, New York 1994, s. 17.

⁵ I. N. Sava, *Zece ani de tranziție în Europa de Est (1990-2000)*, Fundației Culturale Române, București, 2000, s.29; M. Kesselman, J. Krieger, *European Politics in Transition*, University of Nottingham, Nottingham 2003, s. 1-24.

⁶ H. Smith, *Democracy and International Relations: Critical Theories, Problematic Practices*, Macmillan Press Ltd, London, 2000, s. 4.

⁷ K. Żukrowska, *Powiązania instytucjonalne Polski z gospodarką światową*, Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych, Warszawa 1994, s. 40.

⁸Zob.: C. Schmitter, T.L. Karl, *What Democracy is ... and is not*, "Journal of Democracy", vol. 2, nr. 3, Summer 1991.

⁹ K. Kumar, *The 1989 Revolutions and the idea of Europe*, "Political Studies", 1992, s.429-461.

czynników: kształtowania się ruchu niepodległościowego¹⁰ i Frontu Narodowego w latach 1988-1990, globalnego i logistycznego wsparcia instytucji międzynarodowych na rzecz umacniania państwowości i społecznej afirmacji w kraju¹¹.

Problemem jest jednak fakt, iż Rosja pozostaje nadal głównym gwarantem przetrwania dla Mołdawii, przede wszystkim w kwestiach ekonomicznych. Mołdawię i Rosję łączy bowiem nie tylko historia. W grę wchodzi głęboko zakorzenione w systemach obu państw wartości, powodujące odwrót od reform, które udało się przeprowadzić w latach 90. Współczesna Rosja używa bowiem bardzo silnych argumentów w polityce zagranicznej, wykorzystując do mediacji broń paliwową. Republika Mołdawii posiadając zadłużenie zagraniczne przekraczające 82,0% PKB, staje się tym samym bezsilnym partnerem w dialogu energetycznym. Mołdawska gospodarka¹² jest w ten sposób całkowicie uzależniona od Rosji, która jest też największym rynkiem eksportowym dla Mołdawii. Ten fakt doceniał nawet umiarkowanie prozachodni były prezydent Petru Luczinski. Spytany o przyszłość stosunków z Rosją, odpowiedział: *ponad 13% obywateli to Rosjanie, ponad półtora miliona - spośród 4,5 mln obywateli – posługuje się rosyjskim. Rosja jest naszym najważniejszym rynkiem eksportowym. Dobre z nią stosunki mogą rozwiązać nasze problemy gospodarcze*¹³. Nie bez znaczenia jest też fakt, że ok. 300-600 tys. Mołdawian pracuje nielegalnie w Rosji¹⁴.

Krishan Kumar uważa, że wszelkie czynniki zewnętrzne miały największy wpływ na rozwój scen politycznych i rozpoczęcie procesu przejścia w Europie Środkowej i Wschodniej¹⁵. Proces odbudowy państwa mołdawskiego jest zatem konieczny dla zagwarantowania niezależności własnych wartości i wzmocnienia ich roli w społeczeństwie. W latach 2001-2004, Republika Mołdawy przyjęła dwie uchwały Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, dotyczące funkcjonowania instytucji demokratycznych, co przyczyniło się do rzeczywistego procesu liberalizacji życia społeczno-politycznego¹⁶. Należy jednak pokreślić, że największym problemem mołdawskiej transformacji jest proces afirmacji władzy. W teorii jest tłumaczony jako zastąpienie „starej” władzy – „nową”. Można jednak śmiało stwierdzić, że „polityczne oczyszczenie elit”

¹⁰ 3 czerwca 1988 roku powstał Ruch na Rzecz Demokracji Republiki Mołdawy, który był polem działalności intelektualistów mołdawskich. Ruch został zainicjowany po reformach Michaiła Gorbaczowa. Był odpowiedzią na XIX konferencję członków Rady Związku Radzieckiego i rezolucję „o przejrzystości”. Ruch na Rzecz Demokracji, stanowi pierwsze wewnętrzne wsparcie dla demokracji struktur państwowych Republiki Mołdawy. Jego działania ukierunkowane były na zniesienie monopolu politycznego, gospodarczego i społeczno-kulturalnego nałożonego przez KC ZSRR. W rezultacie działalności RRD 23 listopada 1989 roku, Najwyższa Rada Mołdawskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, przyjęła nową ustawę w sprawie wyboru na miejsce działaczy starej nomenklatury obywateli Republiki Mołdawii - wybory odbyły się 25 lutego 1990 roku, a całkowita liczba zarejestrowanych kandydatów wyniosła 39.636. W następstwie wyborów 25 października 1990 roku prezydium KC MSR podjęło decyzję o prawie obywateli do organizowania się w organizacje społeczno-polityczne; V. Popa, I. Munteanu, V. Mocanu, *De la centralism spre descentralizare*, Chişinău 1998, s. 62; M. Cernencu, Gh. Rusnac, A. Galben, C. Solomon, *Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000)*, Documente și materiale, Volumul II, USM, Chişinău 2000, s. 17.

¹¹ M. Cernencu, Gh. Rusnac, A. Galben, C. Solomon, *op.cit.*, s. 5-6.

¹² Z. Cierpiński, *Szanse na odbudowę i zachowanie terytorialnej integralności Mołdawy do 2006 r. (Prognoza)*, „Zeszyty Naukowe Koła Wschodnioeuropejskiego Stosunków Międzynarodowych” wydanie specjalne, nr 2, Wrocław 2003, s. 58.

¹³ Cz. Mojsiewicz, *Leksykon problemów międzynarodowych i konfliktów zbrojnych*, Warszawa 1998, s. 137.

¹⁴ K. Strachota, *Raport 2001 CZEŚĆ IV – Mołdowa*, www.osw.waw.pl, 13.04.2008.

¹⁵ K. Kumar, *The 1989 Revolutions and the idea of Europe*, „Political Studies”, September, 1992, s. 429-461.

¹⁶ K. Strachota, *op.cit.*

nie nastąpiło w żadnym z państw przechodzących przemianę, co po dzień dzisiejszy niesie za sobą odczuwalne konsekwencje.

Rada Europy skontrolowała ustawodawstwo mołdawskie, dając szereg wytycznych w celu tworzenia międzynarodowych standardów dla przyszłych działań prawodawczych. W 2000 roku, Komisja Wenecka udzieliła Mołdowie wsparcia w celu zmiany konstytucji, dzięki czemu kraj stał się republiką parlamentarną. Ponadto Europejski Trybunał Praw Człowieka, posiada ogromny wkład w kształtowaniu w Republice Mołdawii niezależnego sądownictwa. Zmiana transformacyjna przejawia się zatem we wszystkich aspektach życia społecznego, determinując zanik i jednocześnie generując powstawanie nowych instytucji w sferze społeczeństwa, gospodarki, polityki i mentalności¹⁷. Republika formalnie korzysta z zaleceń organów unijnych, stosując się do wytycznych w zakresie budowania demokracji i społeczeństwa obywatelskiego. Inną kwestią jest jednak praktyka stosowania tychże zapisów. Polityka Kremla prowadzona w stosunku do Mołdawii i Naddniestrza powoduje zachwianie licznych procesów demokratyzacji, na które Unia Europejska kładzie tak duży nacisk. Pojawia się zasadnicze pytanie dotyczące praktyki funkcjonowania zasad demokratycznego państwa prawa i jego rzeczywistego stosowania przez władze kraju.

Odpowiedzi na te kwestie należy szukać w koncepcji Maurice'a Shils'a, który przedstawia system polityczny, jako jedną z części „triady”, wytworzoną przez ekonomię i państwo¹⁸. Funkcjonowanie tych czynników w ramach demokratycznego państwa mołdawskiego, jest kluczowe dla całego procesu transformacji i pozwala przejść do jej kolejnego etapu, związanego z powiązaniem szerszej stabilności politycznej z działaniami na rzecz ważnych strukturalnych przekształceń ekonomicznych¹⁹. Mołdawia przechodzi w wyniku wpływu otoczenia systemowego *rozwój kombinowany*, polegający na doganianiu i zmniejszeniu nierówności²⁰. Podmiotem, który pomaga w zwalczaniu różnic wynikających z trwającej transformacji jest Unia Europejska. Współpraca Republiki Mołdawii ze strukturami unijnymi przynosi pozytywne skutki szczególnie w zakresie budowania niezależnego sądownictwa i rozwoju kwestii praw człowieka. Poprawne stosunki z Unią Europejską wpływają natomiast negatywnie na inny istotny czynnik, kształtujący politykę kraju – na politykę zagraniczną, w tym przede wszystkim stosunki z Rosją. Kształtują się zatem dwie skrajności, w których pozytywne zmiany demokratyczne wywołane współpracą z Unią Europejską, implikują negatywne skutki ekonomiczne ze strony Rosji, co z kolei zaburza funkcjonowanie tych pierwszych.

Dylematy państwa mołdawskiej przypominają zatem „politykę błędnego koła”, toczącą się w kręgu Unii Europejskiej i Rosji. Każdy z tych podmiotów ma ogromny wpływ na funkcjonowanie jednego z najmniejszych państw Europy.

Kluczem do sukcesu mołdawskiej polityki jest wypracowanie własnej koncepcji państwa, którego odrodzenie może nastąpić tylko i wyłącznie poprzez pokonanie barier politycznych i ekonomicznych²¹. *Rewolucje w Europie Środkowo-Wschodniej przebiegają bowiem przy akompaniamencie wzniosłych i tradycyjnych hasel, uginając*

¹⁷ J. Leszkowicz- Baczyński, *Wartości i interesy jako efekt zmian mentalnych społeczeństwa potransformacyjnego*, [w:] *Adaptacja przez transformację*, (red.) Z. Drozdowicz, Z.W. Puślecki, Poznań 2001, s. 31.

¹⁸ M. Witkowska, A. Wierzbicki (red.), *Spoleczeństwo obywatelskie*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2005, s. 11.

¹⁹ Z. Brzeziński, *O Polsce, Europie i Świecie 1988- 2001*, Dom wydawniczy Bellona, Warszawa 2002, s. 175.

²⁰ D. Cohen, *Bogactwo świata, ubóstwo narodów*, Kraków 2000, s. 34.

²¹ Z. Drozdowicz, Z.W. Puślecki, *Adaptacja przez transformację*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2001, s. 166.

się pod brzemieniem kryzysu gospodarczego²². Region ten w momencie wchodzenia w transformację określany był, jako peryferie lub semiperyferie²³ światowego systemu gospodarczego. W wyniku skomplikowanej sytuacji politycznej żadna z wymienionych opcji nie jest realna do zrealizowania przez Mołdawię samodzielnie. Niezależność polityczna jaką promuje Unia Europejska niesie bowiem za sobą kryzys ekonomiczny wynikający z pogarszających się stosunków z Rosją. Niezależność ekonomiczna natomiast powoduje brak stabilności politycznej i napływ „ludzi rosyjskich” w szeregi władz Republiki.

Dla Mołdawii poprawne stosunki z Unią Europejską nie zawsze traktowane były priorytetowo. Nie wynika to z faktu braku koncepcji integracyjnych, a z nieumiejętności wypracowania spójnego stanowiska w tej sprawie. Przełomem w stosunkach unijno-mołdawskich było podpisanie 28 listopada 1994 roku *Układu o partnerstwie i współpracy* między Unią Europejską a Mołdawią (*Partnership & Co-operation Agreement - PCA*), a 2 października 1995 roku - *Układu handlowego*. Układ o partnerstwie i współpracy zinstytucjonalizował stosunki Mołdawii z Unią Europejską, czyniąc wartości demokratyczne i obywatelskie priorytetowymi w polityce kraju. Ponadto podpisanie obu układów zakończyło etap nawiązywania stosunków politycznych między tymi podmiotami²⁴. Rozpoczęło „spokojne zwroty na zachód”²⁵. PCA zastąpił *Układ o handlu i współpracy (TCA)* między Wspólnotą Europejską a Związkiem Radzieckim z 1989 roku, określając nowy model relacji w postaci stosunków dobrosąsiedzkich z elementami pomocy dla słabszego partnera. Układ o partnerstwie i współpracy określa mechanizmy dialogu politycznego między stronami, oparte o konkretne przepisy handlu dwustronnego i inwestowania, tworząc tym samym podstawy prawne dla współpracy gospodarczej, finansowej, prawnej, socjalnej i kulturowej – określa metody wsparcia rozwoju demokracji i wolnego rynku w Mołdawii²⁶.

W 2005 roku działania integracyjne zostały poparte przez parlament i obywateli. W lutym tegoż roku podpisano *Plan działania Mołdawia-Unia Europejska*, będący „drogowskazem” dla kształtowania poprawnych stosunków politycznych. Do zdeklarowanych przeciwników tych działań należy ok. 7,6% społeczeństwa, natomiast ponad 70% obywateli popiera inicjatywę, widząc w niej przede wszystkim szansę wyjścia z izolacji międzynarodowej²⁷ i możliwość dostępu do Strefy Schengen.

Alternatywą prawidłowego rozwoju mołdawskiej demokracji stało się stworzenie Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (ENPI), zainicjowanej w 2004 roku. Jej zasadniczym celem jest stworzenie dobrego sąsiedztwa na zewnętrznych granicach Unii – m.in. granicy rumuńsko-mołdawskiej²⁸. Mołdawia jest jednym z pierwszych krajów, które skorzystały z Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Składa się ona z kilku zasad, m.in. „uchylonych drzwi” dla pełnego członkostwa w strukturach unijnych. ENPI związana jest również z perspektywą pogłębienia integracji gospodarczej. Nowa strategia wspólnotowej polityki wschodniej²⁹ wynika z dbałości o stworzenie podstaw dla realizacji

²² P. Calvocoressi, *Polityka międzynarodowa 1945- 2000*, przeł.: W. Bolimowska- Garwocka, H. Burska, S. Głabiński, J. Gołębiowski, Książka i Wiedza, Warszawa 1198, s. 341.

²³Zob.: I. T. Berend, *Alternatives of Transformation: Choices and Determinants Est- Central Europe in the 1990*, [w:] *Markets, States and Democracy*, (red.) B. Crauford, Westview Press, Oxford 1995.

²⁴ J. Wróbel, *UE a Mołdowa*, „Prace OSW”, 2003, nr 13, s. 7.

²⁵ M. Orzechowski, *Unia wobec Europy wschodniej*, wywiad z Timothy Snyderem (Radio Zjednoczona Europa) www.onet.pl, 05.09.2005.

²⁶ J. Wróbel, *op.cit.*

²⁷ B. Cieszczyk, *Rada Europy przeciw marginalizacji*, www.psz.pl, 21.04.2006.

²⁸ M. Orzechowski, *op.cit.*

²⁹ A. Grzegorzczak, P. Białobok, *Prozac dla Wschodu*, „Wprost” nr 1232, 23.07.2006.

interesów Unii Europejskiej w tym regionie³⁰ i zachowanie *statusu quo* w stosunkach z Rosją³¹.

Kwestią, która wywołuje najczęściej kontrowersji jest przede wszystkim Naddniestrze. Odrębność tej republiki wykształciła się w 1991 roku, gdy Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka, nie uznała niepodległych władz w Kiszyniowie³², stając się tym samym głównym problemem w stosunkach rosyjsko-mołdawskich. W Naddniestrzu przeważa bowiem mniejszość rosyjska, broniąca swoich podstawowych praw indywidualnych i zbiorowych³³, pod auspicjami Federacji Rosyjskiej³⁴. Władze Naddniestrza odrzuciły nawet możliwość współrzędzenia krajem³⁵, stymulując tym samym nastroje separatystyczne w regionie. Naddniestrze jest największym „magazynem broni” we współczesnej Europie³⁶, całkowicie kontrolowanym przez Rosję i zagrożeniem dla wielu państw. Sztuczna odrębność autonomii naddniestrzańskiej podtrzymywana jest kosztem dezorganizowania sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej w Mołdawii.

Mołdawia nieustannie podejmuje walkę o suwerenność. Systematycznie rezygnuje ze współpracy politycznej z Rosją³⁷ na poczet kontaktów z Zachodem i Unią Europejską³⁸. Międzynarodowi obserwatorzy podważają często prawdziwość tych działań, realny jest natomiast fakt poważnego ochłodzenia stosunków mołdawsko-rosyjskich i

³⁰ Wehler, przeciwnik przyjęcia Turcji do Unii twierdzi, że: *Białoruś, Ukraina, Mołdawia, Rosja czy wreszcie Turcja nigdy nie były częścią Europy. Nie żywią się dziedzictwem judaistycznym, greckim, rzymskim, które dziś obecne jest w Europie[...]* Nie miały udziału w największym osiągnięciu kultury politycznej Europy: stworzeniu państwa socjalnego. Kulturowe rozbieżności są zbyt głębokie. Z kolei Gunter Verheugen - „ojciec” powiększonej unii uważa, że: *politycy dostrzegają, że wraz z rozszerzeniem, punkt ciężkości i rozkład sił w nowej Unii przesuwają się na wschód*; Zob.: J. Trener, *My, Europejczycy?*, www.onet.pl, 27.03.2003.

³¹ 12 XII 2006 roku w Brukseli Mołdawia uzyskała obietnice pomocy gospodarczej, podczas spotkania Grupy Konsultacyjnej UE. Mołdawii zaproponowano wiele konkretnych propozycji pomocowych od UE, Japonii, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Norwegii, a także szeregu instytucji międzynarodowych takich jak m.in. Bank Światowy, OBWE, ONZ. Grupa Banku Światowego i Międzynarodowy Fundusz Walutowy przedstawiły założenia specjalnego systemu kredytowego, który zakłada bardzo korzystne jednoprocenowe odsetki naliczane dopiero po 6-8 latach. Podjęto także temat konieczności stworzenia programu promocji bezpośrednich inwestycji zagranicznych, które miały by zachęcić inwestorów do lokowania kapitału na mołdawskim rynku. Komisja Europejska zaprezentowała Program dla Mołdawii, który zakłada pomoc finansowa w wysokości 209 milionów euro w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa w latach 2007-2010 oraz przekazanie dodatkowych 45 milionów euro w ramach wsparcia gospodarczego; Zob.: M. Żulakowski, *Pomoc dla Mołdawii*, www.psz.pl, 16.12.2006.

³² M. Kowalczyk, *Tu nikomu nie chce się żyć*, „Tygodnik Powszechny” 2006, nr 26, s. 11.

³³ G. Michałowska, *Współczesny nacjonalizm a państwo* [w:] *Państwo we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, (red.) E. Halizak, I. Popiuk- Rysińska, Warszawa 1995, s. 24- 25.

³⁴ M. Kowalczyk, *op. cit.*, s. 52.

³⁵ M. Kuczyński, *Krwawiąca Europa- konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1999-2000. Tło historyczne i stan obecny*, Warszawa 2001, s. 151-170.

³⁶ M. Duszyński, *Demokracja, której nie ma, w kraju, którego nie ma*, „Wprost” 2006, Nr 1196, s. 16.

³⁷ Rosja wywarła ogromny wpływ na kształtowanie się państwa mołdawskiego, m.in. poprzez rozbudowę podwójnych struktur państwa jednopartyjnego, czyli opartego na obywatelskich organach partii komunistycznej oraz na ich kontroli nad równoległymi instytucjami państwowymi. Wszystko, co się działo, mogło być legalne, gdy było zorganizowane przez państwo, a mogło być przez nie zorganizowane tylko wtedy, gdy miało aprobatę partii. Zob.: N. Davies, *Europa, Rozprawa historyka z historią*, przeł. E. Tabakowska, Kraków 1998.

³⁸ Zachód podjął w ostatnim czasie kilka kroków świadczących o wzroście zaangażowania wobec Mołdawii i problemu naddniestrzańskiego. 22 Lutego 2005 roku Unia Europejska zatwierdziła Plan działania UE- Mołdawia, mający zintensyfikować wzajemną współpracę. 16 Marca 2005 roku UE utworzyła stanowisko specjalnego wysłannika ds. Mołdawii, co daje jej możliwość prowadzenia efektywniejszej polityki w kwestii naddniestrzańskiej. 6 Października 2005 roku UE utworzyła w Mołdawii swoje przedstawicielstwo, oraz podpisała z Ukrainą i Mołdawią *Memorandum o uruchomieniu misji wspomagającej kontrolę granicy mołdawsko-ukraińskiej*.

wzrostu antyrosyjskiej retoryki obozu rządzącego³⁹. Rosja w odpowiedzi na te działania, próbując wywrzeć nacisk na rząd, wprowadziła liczne sankcje, w tym: wizy, cła na mołdawskie wino czy podwyższenie cen dostarczanych surowców energetycznych⁴⁰. Rosyjskie elektrownie w Naddniestrzu wstrzymały dostawy energii dla całego państwa⁴¹. Broń paliwowo-energetyczna stała się „nie militarnym orężem” Rosji⁴², które bardzo skutecznie steruje wieloma podmiotami w regionie. Zadłużenie Mołdawii w rosyjskim Gazpromie wynosi 305 mln dolarów, Naddniestrza - 961 mln dolarów⁴³. W odpowiedzi na te działania, antyrosyjski kurs polityki został zaostrożony jeszcze bardziej, a prezydent Władimir Woronin ogłosił zachodni kurs polityki swojego kraju, z członkostwem w Unii Europejskiej, jako cel strategiczny.

Głównym celem zastosowania przez Moskwę sankcji gospodarczych jest „ukaranie” Mołdawii za prowadzenie polityki sprzecznej z interesami Kremla. Rosja chce przede wszystkim utrudnić współpracę z Sojuszem Północnoatlantyckim, Unią Europejską i USA oraz uniemożliwić uregulowanie zamrożonych konfliktów. Rozszerzenie Unii Europejskiej o Rumunię przyniosło bezpośrednie sąsiedztwo Mołdawii ze Wspólnotą Europejską. Zwiększyło to znaczenie stosunków unijno-mołdawskich i uczyniło z Republiki ważnego strategicznie partnera dla Federacji Rosyjskiej. Członkostwo Mołdawii w Unii Europejskiej jest kwestią dalece odległą, jednak jej bezpośrednie sąsiedztwo ze Wspólnotą pozbawiło kraj dotychczasowej anonimowości.

Kolejną istotną kwestią w stosunkach unijno-mołdawskich i mołdawsko-rosyjskich jest fakt, iż Europa-Wspólnota nie posiada koncepcji co do przyszłości kraju położonego między Ukrainą a Rumunią. Rosja natomiast posiada plan, który systematycznie realizuje. Bruksela usprawiedliwia swoje działanie wątpliwościami w proeuropejskość mołdawskich przywódców. Istnieje podejrzenie, że to zabieg taktyczny, który ma na celu osłabienie proeuropejskiej opozycji. Z drugiej strony wątpliwości Brukseli

³⁹ J. Wróbel, *op. cit.*, s. 10; Rosja w odpowiedzi na prozachodni charakter wyborów wprowadziła sankcje przeciwko Mołdawii w postaci ceł na mołdawskie wino, oraz sprzedaży Mołdawii energii po cenach światowych. Mimo to rząd Woronina zaostrzył antyrosyjski kurs polityki. Kiszyniów nie wpuścił obserwatorów wyborczych ze Wspólnoty Niepodległych Państw, deportował ponad 100 obserwatorów i doradców przybyłych na wybory z Rosji. Woronin zaprosił natomiast obserwatorów OBWE i organizacji zachodnich.

⁴⁰ Rząd rosyjski nie tylko wstrzymał import mołdawskiego wina, będącego głównym towarem eksportowym tego kraju. Wprowadził także zaostżone bariery celne na mołdawską żywność. Rosyjski eksporter gazu Gazprom, poinformował o planowanym wprowadzeniu podwyżek cen tego surowca dla Mołdawii, które miały by doprowadzić do zrównania cen z tymi, obowiązującymi na światowych rynkach. 18 kwietnia 2005 roku Rosja wprowadziła zakaz wwozu mołdawskiego mięsa, zarzucając, że są to produkty o nieznanym pochodzeniu. Faktycznym powodem była reakcja na antyrosyjską kampanię przed marcowymi wyborami w 2005 roku. 16 maja 2005 roku Rosja wprowadziła zakaz wwozu mołdawskich produktów roślinnych. Oficjalny powód to obawa przed przedostaniem się na teren Rosji niebezpiecznych dla roślin chorób i szkodników. Ukrytym celem Rosji było zmuszenie Kiszyniowa do porzucenia starań na rzecz formalnego włączenia USA i UE do rokowań naddniestrzańskich. 27 marca 2006 roku wprowadzono zakaz wwozu mołdawskiego wina pod pretekstem niespełnienia przez niego norm sanitarnych. W rzeczywistości była to reakcja na wprowadzenie 3 marca 2006 roku nowego reżimu celnego na naddniestrzańskim odcinku granicy ukraińsko-mołdawskiej. Zob.: T. Hardyk, *Tajemnicza wizyta prezydenta Mołdawii*, www.psz.pl, 29.11.2005; 30 XII 2006 roku Mołdawia podpisała z Rosją porozumienie w kwestii dostaw gazu - cena wzrosła z 80 do 160 dolarów za metr sześcienny gazu; Zob.: A. Wasilewska, *Rząd zawarł porozumienie z Gazpromem*, www.psz.pl, 04.01.2007.

⁴¹ M. Kowalczyk, *op. cit.*

⁴² A. Talaga, *Bilans 2005, Świat*, „Tygodnik Powszechny”, www.onet.pl, 01.01.2006.

⁴³ Rosyjski gaz importuje do Mołdowy firma Mołdowagaz. Kontrolny pakiet 50% jej udziałów ma Gazprom, Naddniestrze 13,44%, a prywatne osoby 1,23%; *Firmy za gaz*, „Gazeta Wyborcza”, nr 125, 29-30.05.2004.

są uzasadnione. Podczas ostatniej kampanii prezydenckiej po ulicach Kiszyniowa maszerowały demonstracje z flagami Unii Europejskiej, w które wpisany był sierp i młot⁴⁴.

W Republice Mołdawii system demokratyczny zwyciężył w momencie zachodzenia istotnych zmian systemowych, różnorodności społecznych struktur i sprzecznych interesów⁴⁵. Zrozumienie istoty zmian systemowych w Republice jest niełatwym procesem. Kraj ten „zmuszono” do przyjęcia i wprowadzenia wartości demokratycznych. Mołdawia jest bowiem zbyt słabym państwem, by ignorować zmiany systemowe sugerowane przez instytucje międzynarodowe, w szczególności Unię Europejską i Radę Europy. Rozpad ZSRR nie pozostawił natomiast innego, alternatywnego rozwiązania.

Reformy rozwijające scenę polityczną, realizowane są metodą „krótkich kroków”, gdyż zastosowanie „terapii szokowej” systemu, mogłoby przynieść nieodwracalne szkody i zbliżyć Mołdawię jeszcze bardziej do Rosji.

Wśród zmian, jakie dokonały się w Republice od momentu odzyskania niepodległości, fakt wprowadzenia demokratycznych zasad ustrojowych jest niezaprzeczalny. Mówiąc o transformacji sceny politycznej tego kraju, należy wskazać celowość i etapy kolejnych zmian, wyrażone przede wszystkim poziomem rozwoju elit politycznych i wyborami parlamentarnymi. W 1998 roku prezydent USA Bill Clinton określił Mołdawię, jako wzorcowy model demokracji wśród Wspólnoty Niepodległych Państw⁴⁶.

Unia Europejska zmuszona jest do utrzymania poprawnych stosunków z Mołdawią przede wszystkim ze względu na zagrożenie dla bezpieczeństwa jej południowo-wschodnich granic. Problemów w tym rejonie jest bowiem wiele: niestabilna sytuacja w państwie czy istnienie separatystycznej Republiki Naddniestrzańskiej – „rosyjskiej enklawy militarnej” w Europie Środkowo-Wschodniej⁴⁷.

We współczesnej dyskusji nad amerykańską tarczą antyrakietową, której Federacja Rosyjska jest głównym przeciwnikiem, pozycja Mołdawii jako partnera nabiera znaczenia strategicznego. Państwo, do tej pory anonimowe, stało się kartą przetargową na linii Bruksela – Moskwa. W rzeczywistości geopolityczna pozycja Mołdawii w Europie Środkowo-Wschodniej podnosi rangę tego państwa. Zainteresowanie poprawnymi stosunkami politycznymi z byłą republiką radziecką jest jak najbardziej uzasadnione zarówno ze strony Unii jak i Rosji. Elity polityczne nie mają świadomości roli państwa mołdawskiego w utrzymaniu bezpieczeństwa europejskiego. Wynika to z pozycji jaką narzucono Mołdawi od początku jej istnienia – „czarnej dziury Europy”.

Istnieją zatem trzy dylematy mołdawskiej polityki. Pierwszy z nich związany jest z zapaścią ekonomiczną, drugi z destabilizacją polityczną. Zbliżenie Mołdawii z Unią Europejską negatywnie wpływa na gospodarkę poprzez rosyjskie sankcje ekonomiczne. Droga w kierunku Rosji hamuje natomiast rozwój demokracji i społeczeństwa obywatelskiego. W jakim kierunku zmierza zatem Mołdawia? Odpowiedzi na to pytanie udzieli przyszłość, gdyż postawienie zasadniczej hipotezy staje się w sytuacji obecnej nierealne. Trzecim dylematem, który generuje dwa pozostałe jest słabo wykształcona świadomość społeczeństwa mołdawskiego, a przede wszystkim nieudolność elit politycznych. Paulo Coelho w swojej powieści *Demon i panna Prym* użył stwierdzenia, iż (...) *Ludzie tęsknią za całkowitą odmianą, a jednocześnie pragną, by wszystko pozostało takie jak dawniej (...)*. Słowa te są kwintesencją wszystkich dylematów, z którymi boryka się współczesna Republika Mołdawii.

⁴⁴ M. Kowalczyk, *Tu nikomu nie chce się żyć*, „Tygodnik Powszechny”, nr 26, 2006, s. 11

⁴⁵ J. Baszkiewicz, *Powszechna historia ustrojów państwowych*, Arche, Gdańsk 2002, s. 301.

⁴⁶ М.В. Максоев, *Кавказ. Комплексный анализ, пути политической и экономической стабилизации*, Вопросы Геополитики, Тбилиси 1998, s. 80.

⁴⁷ J. Wróbel, *op.cit.*